

ਤਤਕਰਾ

- i. ਪੈਸੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ : ਇਹ ਵਾਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।
- ii. ਬਜਟਿੰਗ : ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਮਿਕਤਾ
- iii. ਨਿਵੇਸ਼
  - (ੳ) ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਉਣਾ
  - (ਅ) ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਤੰਭ
  - (ੲ) ਬੈਂਕਿੰਗ
  - (ਸ) ਬੈਂਕ ਦੇ ਖਾਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ
- iv. ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਰ
  - (ੳ) ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕੀਮਤ
  - (ਅ) ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅੱਠਵਾ ਅਜੂਬਾ ਕੀ ਹੈ
  - (ੲ) ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਕਾਫੀ ਹਨ! ਕੀ ਦਰ ਰੇਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
  - (ਸ) ਕਦੀ ਵੀ ਦਿਲ ਨਾ ਹਾਰੋ।
  - (ਹ) ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਿਉ
  - (ਕ) 72 ਅੰਕ ਦਾ ਜਾਦੂ!
  - (ਖ) ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਇਕ ਦੀਮਕ : ਸਾਵਧਾਨ
- v. ਸਹੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ
- vi. ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜੁਗਤ
- vii. ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤਾਂ
  - (ੳ) ਬੈਂਕ
  - (ਅ) ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੀਮਾਂ
  - (ੲ) ਬਾਂਡ
  - (ਸ) ਰਿਣ-ਪੱਤਰ
  - (ਹ) ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਫਿਕਸ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ
  - (ਕ) ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡਸ
  - (ਖ) ਇਕੁਇਟੀ ਸ਼ੇਅਰ
  - (ਗ) ਆਰਥਕ ਪਿਰਾਮਿਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ
  - (ਘ) ਪੌਨਜ਼ੀ ਦੀ ਯੁਕਤੀ
  - (ਙ) ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸਿਸਟਮ
  - (ਚ) ਨਿਵੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਫਲਸਫੇ
- viii. ਸੈਬੀ ਬਾਰੇ
ਸਰਾਫਾ ਬਜ਼ਾਰ

ਪੈਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ : ਇਹ ਵਾਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ!

ਕਾਰਜ I

ਰਵੀ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਏ.ਬੀ.ਸੀ. ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਦੇ 10ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਜੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਹੈ? ਬਹਿਸ ਕੁਝ ਗਰਮ ਹੋਣ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਅਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਰਵੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ :-

- 2250 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਸਾਈਕਲ
- 475 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਘੜੀ
- 1250 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ
- 345 ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦਾ ਭੈਟ। ਰੈਕਿਟ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜੇਸ਼ ਤੋਂ ਲਿਆ ਸੀ।
- 35-35 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ 5 ਵੰਡਰਲੈਂਦ ਦੀਆਂ ਕਾਮਿਕਸ। ਪੰਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਉਸ ਨੇ ਅਰਜੁਨ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਮੋਹਨ ਕੋਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

- 750 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ
- 650 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਬਾਸਕਿਟ ਬਾਲ
- 1000 ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਮੋਬਾਇਲ
- 100-100 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਗੇਮਸ ਦੀਆਂ ਸੀਡਾਂ। ਚੰਦਰ ਤੋਂ ਹੁਦਾਰੀਆਂ ਲਈਆਂ।
- 1250 ਰੁਪਈਆਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਗੇਮ
- 1000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਟੇਨਿਸ ਰੂਕਿਟ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਕਜ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਰੈਕਿਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ-ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੌਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਨੈੱਟ ਵਰਥ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੈੱਟ ਵਰਥ = ਸੰਪਤੀ - ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ

ਸੰਪਤੀ : ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੈ

ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ : ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ

ਕਾਰਜ II

ਚਲੇ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰੀਏ।

ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪਵਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀ ਪਵਾਰ ਦੀ ਕੁਲ ਮੁੱਲ ਗਿਣਨੀ ਹੈ।

ਜੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ :
ਤੁਹਾਡੀ ਕੀਮਤ ਮੁੱਲ ਯੋਗ ਜਿਨੀ ਹੈ।

ਵਸਤਾਂ	ਕੀਮਤ	ਸੰਪਤੀ	ਦੇਣਦਾਰੀ
ਬੈਂਕ ਦੇ ਚਾਲੂ ਖਾਤੇ ਦਾ ਬੈਲੇਂਸ	55,000		
ਸੂਚੀ ਅਧੀਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ	60,000		
ਕਾਰ	3,25,000		
ਘਰ	25,00,000		
ਫਰਨੀਚਰ	12,500		
ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ	14,000		
ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ	10,500		
ਲੈਪਟਾਪ	22,000		
ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ	75,000		
ਲਾਈਫਇਨਸ਼ੇਰੇਂਸ-ਸਰੈਂਡਰ ਕੀਮਤ	85,000		
ਕਾਰ ਦਾ ਬਕਾਇਆ	2,00,100		
ਘਰ ਲਈ ਲੋਨ ਦਾ ਬਕਾਇਆ	12,00,000		
ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਪੈਸਾ	15,000		
ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ	1,500		
ਪੂਰੀ ਸੰਪਤੀ			
ਪੂਰੀ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ			

ਨੈੱਟ ਵਰਥ = ਪੂਰੀ ਸੰਪਤੀ - ਪੂਰੀਆਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ

ਸ਼੍ਰੀ ਪਵਾਰ ਦੀ ਨੈੱਟ ਵਰਥ ਹੈ : _____ ਰੁਪਏ

ਯੋਜਨਾ : ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਮੰਤਰ

ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਕਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਮੈਂ ਇਕ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਬੈਟ ਖਰੀਦਣਾ ਹੈ।

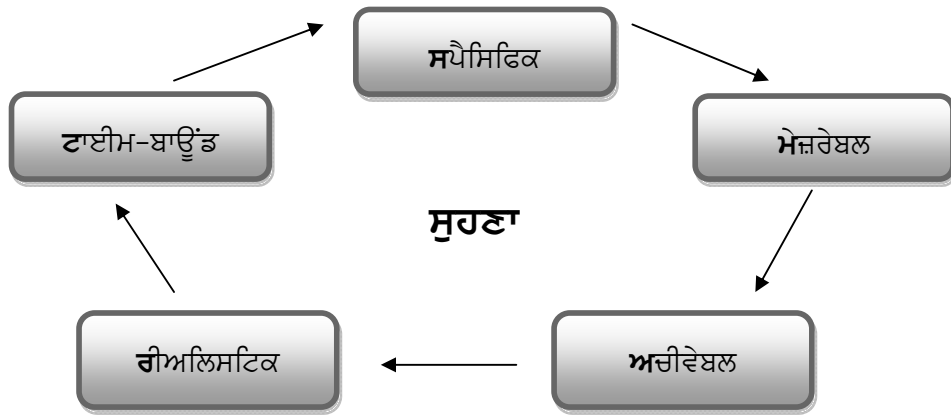
ਮੈਂ ਪਿਕਨਿਕ ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਏ.ਬੀ.ਸੀ. ਕਾਲਿਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬੁਰਾ, ਕਿ ਪੂਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ? ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲਕਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਚਾਹਤ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਹੋਣਾ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਲਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਕ **ਸੁਹਣਾ** ਲਕਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਕੀ **ਸੁਹਣਾ** ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ

ਸਮਾਰਟ (SMART)	ਸਮਾਰਟ ਨਹੀਂ (Not Smart)	ਸਮਾਰਟ (Smart)
ਸਪੈਸਿਫਿਕ	ਮੈਂ ਪਿਕਨਿਕ ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।	ਮੈਂ ਮੈਥਰਨ ਤੇ ਪਿਕਨਿਕ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।
ਮੇਜ਼ਰੇਬਲ	ਮੈਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।	ਮੈਨੂੰ 2000 ਰੁਪਏ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
ਅਚੀਵੇਬਲ	ਮੈਂ ਇਕਲਿਆਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦਾ ਮੈਚ ਜਿੱਤ ਲਵਾਂਗਾ।	ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਟੀਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਮੈਚ ਜਿੱਤਣ ਲਈ।
ਰੀਅਲਿਸਟਿਕ	ਲਾਟਰੀ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦ ਲਵਾਂਗਾ।	ਮੈਂ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਜੋੜਾਂਗਾ।
ਟਾਈਮ-ਬਾਊਂਡ	ਮੈਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦਾ ਬੱਲਾ ਖਰੀਦ ਹੀ ਲਵਾਂਗਾ।	ਮੈਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 50 ਰੁਪਏ ਜੋੜਾਂਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਦਸਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬੱਲਾ ਖਰੀਦ ਸਕਾਂ

ਕਾਰਜ I

ਥੱਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਰੇਕ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਰਟ ਲਕਸ਼ ਬਣਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਣ।

1) ਨਾਮ : ਮਿਤੇਸ਼ ਜੈਨ

ਉਮਰ : 15 ਸਾਲ

ਸਕੂਲ : ਮਾਡਰਨ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ

ਤੀਬਰ ਲਾਲਸਾ : ਫੁਟਬਾਲ ਖੇਡਣਾ

ਸੁਪਨਾ : ਇਕ ਫੁਟਬਾਲ ਖਰੀਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ

2) ਨਾਮ : ਅੰਕੀਤਾ ਸਿੰਘ

ਉਮਰ : 14 ਸਾਲ

ਸਕੂਲ : ਲੱਛਮੀ ਬਾਈ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ

ਤੀਬਰ ਲਾਲਸਾ : ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਖੇਡਣਾ

ਸੁਪਨਾ : ਇਕ ਕ੍ਰਿਕੇਟ ਦਾ ਬੈਟ ਖਰੀਦਣਾ

ਸਮਾਰਟ ਲਕਸ਼ :

ਸਫਲਤਾ ਮੁਤਾਬਕ : ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਾਰਟ ਲਕਸ਼ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਬਜੇਟਿੰਗ : ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਣ ਦੀ ਲੋੜ।

ਹਰ ਰਸਤੇ ਤੇ

ਜਿੱਤ

ਜਿੱਤ

ਜਿੱਤ

ਜਿੱਤ

ਕਾਰਜ IV

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

1. ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਜਨਮਦਿਨ ਉਪਰ ਤੋਹਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸ਼ਾਲ ਖਰੀਦਣਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੈ।)
2. ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਸਾਹਿਲ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
3. ਛੋਟਾ ਬੇਟਾ ਰੋਹਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਈ ਨਵੀਂ ਵਿਡੀਓ ਗੇਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
4. ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਸਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਪਹਾਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਸੈਟ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਇਕ ਇਨਟੀਰੀਅਰ ਡੈਕੋਰੇਟਰ ਤੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ/ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ:-

ਜਿੱਤਾਂ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ	ਲੋੜੀਂਦੀ	ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਹੀਂ
ਜ਼ਰੂਰੀ	I ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ: ਹੁਣੇ ਕਰੋ	II ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ: ਬਾਅਦ ਲਈ ਟਾਲ ਦਿਓ
ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ	III ਲੋੜੀਂਦਾ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੰਮ: ਤਾਂ ਹੀ ਕਰੋ ਜੇ ਪੈਸਾ ਹੋਵੇ।	IV ਨਾ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ: ਟਾਲ ਦਿਓ

ਮੰਗ	ਲੋੜੀਂਦੀ	ਜ਼ਰੂਰੀ	ਕੰਮ
ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਲਈ ਸ਼ਾਲ	ਹਾਂ	ਹਾਂ	ਖਰੀਦ ਲਓ।
ਸਾਹਿਲ ਲਈ ਸਾਈਕਲ	ਨਹੀਂ	ਹਾਂ	ਬਾਅਦ ਲਈ ਵਾਲ ਦਿਓ
ਰੋਹਨ ਲਈ ਨਵੀਂ ਵਿਡੀਓ ਗੇਮ	ਨਹੀਂ	ਨਹੀਂ	ਨਾ ਖਰੀਦੋ
ਧੋਸਤ ਲਈ ਵਿਆਹ ਦਾ ਤੋਹਫਾ	ਹਾਂ	ਨਹੀਂ	ਘੱਟ ਦਾਮ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜੇਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ
ਘਰ ਦੀ ਸਜੋ ਸੱਜਾ	ਨਹੀਂ	ਨਹੀਂ	ਜਾਣ ਦਿਓ।

ਯਾਦ ਰੱਖੋ :

ਲੋੜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਪੱਖੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਇਕ ਲੋੜ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗਾਂ (wants) ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦੇਹ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਏ.ਸੀ. ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਰਾਮਦੇਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ IV : ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਓ।

ਮੰਗ	ਲੋੜੀਂਦੀ	ਜ਼ਰੂਰੀ	ਕੰਮ

ਬਜਟਿੰਗ : ਬਜਟਿੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਲਈਏ।

ਕੈਸ਼-ਫਲੋਅ ਸਟੇਟਮੈਂਟ : ਤੁਹਾਡੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ (ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ)।

ਬਜਟ : ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਨ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਕਾ।

ਬਜਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ : ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਚਤ ਲਈ
ਗੱਡੀ ਲਈ ਟਰੈਫਿਕ ਸਿਗਨਲ
ਬਚਤ ਨੂੰ ਵੱਧ/ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਕਸ਼ ਲਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚਾਉ
ਕਾਰਗਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਅਗਾਊ ਯੋਜਨਾ
ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਣਾ

ਬਜਟ ਵਾਧੂ ਜਾਂ ਘੱਟ : ਵਿਉਂਤੀ ਆਮਦਨ > ਵਿਉਂਤੇ ਖਰਚੇ = ਵਾਧੂ ਬਜਟ
ਵਿਉਂਤੀ ਆਮਦਨ < ਵਿਉਂਤੇ ਖਰਚੇ = ਘੱਟ ਬਜਟ

**ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਲਤਵੀ:
ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲੀ
ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ** ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਮਿਲਣਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ/ਬਹਿਤਰ ਵਸਤੂ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ
ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣੇ ਵਿਡਿਓ-ਗੇਮ ਖਰੀਦਣ ਦੇ
ਆਈਡੀਆ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਾਈਕਿਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦੇਣਾ

ਤਤਕਾਲੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ : ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਖਰੀਦ ਲੈਣਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ।
ਜਿਵੇਂ: ਵਿਡਿਓ-ਗੇਮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਖਰੀਦਣਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ।

ਅਵਸਰ ਦੀ ਕੀਮਤ : ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਛੱਡਣਾ ਤਾਂ ਉਸ
ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ
ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਡਿਓ-ਗੇਮ ਜਾਂ ਸਾਈਕਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ
ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਈਕਿਲ ਨੂੰ ਚੁਣੋ, ਵਿਡਿਓ-ਗੇਮ ਦੀ
ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਸਾਈਕਿਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ।

ਬਜਟਿੰਗ ਦਾ ਗਿਆਨ : ਬਜਟਿੰਗ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ ਬਜਟਿੰਗ ਦੀ ਕਲਾ
ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਆਰਥਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ
ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਜ VI : ਆਪਣੇ ਬਜੇਟ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਓ

ਹਿਮਾਂਸੂ ਇਕ 15 ਸਾਲ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਪ੍ਰੀਆ ਹਨ।

ਹਿਮਾਂਸੂ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਦੇ 1500 ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਲਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ 1500 ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ 600 ਰੁਪਏ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਸ ਲਈ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 200 ਰੁਪਏ ਯੋਗਾ ਕਲਾਸ ਲਈ 300 ਰੁਪਏ ਕੈਨਟੀਨ ਵਿਚ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 200 ਰੁਪਏ ਮੋਬਾਇਲ ਦੇ ਰੀਚਾਰਜ ਵਿਚ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੌਮਿਕਸ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1500 ਰੁਪਏ (4 ਜਾਂ 5 ਕੌਮਿਕਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਚੇ ਹੋਏ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਆਈਸ ਕਰੀਮ ਉਪਰ।

ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਪ੍ਰੀਆ ਹਰ ਸਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮਦਿਨ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਤੋਹਫਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹਿਮਾਂਸੂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮਦਿਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ ਧਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਤੋਹਫਾ ਦੇ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਪ੍ਰੀਆ ਦਾ ਜਨਮਦਿਨ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਬਚਤ ਰਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਖੁਦ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਰਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਫਾਲਤੂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਣਗੇ।

ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਕ ਪੋਸ਼ਾਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 600 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਪੋਸ਼ਾਕ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਿਮਾਂਸੂ ਦੀ ਆਪਣਾ ਲਕਸ਼ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ???

ਹਿਮਾਂਸੂ ਦਾ ਸਮਾਰਟ (ਸੁੰਦਰ) ਲਕਸ਼ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਹਿਮਾਂਸੂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ/ਚਾਹਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੋ:

ਵਿਵਰਣ	ਕੁਲ ਰਾਸ਼ੀ	ਲੋੜ	ਚਾਹਤ

ਹਿਮਾਂਸੂ ਦੇ ਬਜੇਟ ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ:

ਯਾਦ ਰਖੋ:

ਆਮਦਨ : ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਧਨ

ਖਰਚੇ : ਲੋੜ ਅਤੇ ਚਾਹਤਾਂ ਲਈ ਖਰਚਿਆ ਧਨ

ਕੈਸ਼-ਫਲੋ ਸਟੇਟਮੈਂਟ : ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪਰਚਿਆ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ (ਰਿਕਾਰਡ)

ਕਾਰਜ VII

ਜੈਅ ਇਕ 14 ਸਾਲ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਪੂਨੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾ ਨਾਲ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਕਿ ਉਹ ਮਨਾਲੀ ਘੁੰਮਣ ਜਾਣਗੇ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸਾ ਬਚਾ ਕੇ ਘੁੰਮਣ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਝਦਾਰ ਬੇਟੇ ਦੇ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ 15000 ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਬਚਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅੱਜ ਤੋਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਜੈਅ ਨੇ ਯਾਤਰਾ ਉਪਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਉਪਰ ਲਗਭਗ 30000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

- ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਹਰ ਘੁੰਮਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਨੇਮਾ ਹਾਲ ਵਿਚ ਫਿਲਮ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਬੰਦੇ ਉਪਰ 150 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਲੰਮੀ ਡਰਾਇਵ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਐਤਵਾਰ 300 ਰੁਪਏ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਐਤਵਾਰ 550 ਰੁਪਏ ਦਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਫਤਰ ਜਾਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਕਾਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 150 ਰੁਪਏ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਇਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਦਫਤਰ ਜਾਣ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਇਸਤਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 22 ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹੇਠ ਲਿਖਤ ਸੂਚੀ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਖਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੈਅ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬਜਟ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ।

ਖਰਚਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ	ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖਰਚਾ	ਖਰਚਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼	ਕਿੰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ	6 ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਹੋਈ ਬਚਤ
ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਆਪਾਤਕਾਲੀਨ ਕੋਟਾ	2500			
ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਬਿਲ	1000			
ਫੋਨ ਦਾ ਬਿਲ	1800			
ਮਲਟੀਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਫਿਲਮ ਅਤੇ ਮੰਕੀ ਦੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚਾ				
ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਖਰਚਾ				
ਲੰਮੀ ਫਰਾਇਵ ਦਾ ਖਰਚਾ				
ਕਿਰਿਆਨੇ ਦਾ ਸਾਮਾਨ	5500			
ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਪੈਟਰੋਲ ਦਾ ਖਰਚਾ				
ਫੁੱਟ-ਮੁਟ	800			
ਕੁਲ				
ਬਚਤ ਦੀ ਉਮੀਦ				
ਕੁਲ ਬਚਤ				

ਕਾਰਜ VIII

ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਬਜਟ ਤਿਆਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਵੱਧ ਬਚਤ/ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਖਰਚਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ	ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅਸਲ ਖਰਚਾ
ਕੁਲ ਖਰਚਾ	

ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤ	ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਸਲ ਆਮਦਨ
ਕੁਲ ਆਮਦਨ	

ਆਮਦਨ - ਖਰਚਾ = ਬਚਤ/ਘਾਟ = _____

ਨਿਵੇਸ਼ :

ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਓ!!!

ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਕ ਬੈਂਕ ਵਿਚ :

ਅੰਕੁਸ਼ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਗਿਆ।

ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ : (ਅੰਕੁਸ਼ ਨੂੰ) ਬੇਟਾ, ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਗੋਲਕ ਹੈ?

ਅੰਕੁਸ਼ : ਹਾਂ ਸਰ, ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਭਰ ਵੀ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੂਸਰੀ ਖਰੀਦਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ : ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਦਿੰਦਾ?

ਅੰਕੁਸ਼ : ਮੇਰੇ ਕੋਲ 150 ਰੁਪਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਪੈਸਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿਆਂ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਪੈਸਾ ਮੈਨੂੰ ਮੋੜੋਗੇ?

ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ : ਜੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਤੁਹਾਡਾ ਪੈਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੋੜੁਗਾ ਸਗੋਂ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 10 ਰੁਪਏ ਫਾਲਤੂ ਵੀ ਦਵਾਂਗਾ।

ਅੰਕੁਸ਼ : ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦਵਾਂਗਾ।

ਅੰਕੁਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ 150 ਰੁਪਏ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ 160 ਰੁਪਏ ਕਿਉਂ ਮੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਫਾਲਤੂ 10 ਰੁਪਏ ਜੋ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅੰਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੀ ਹੈ?

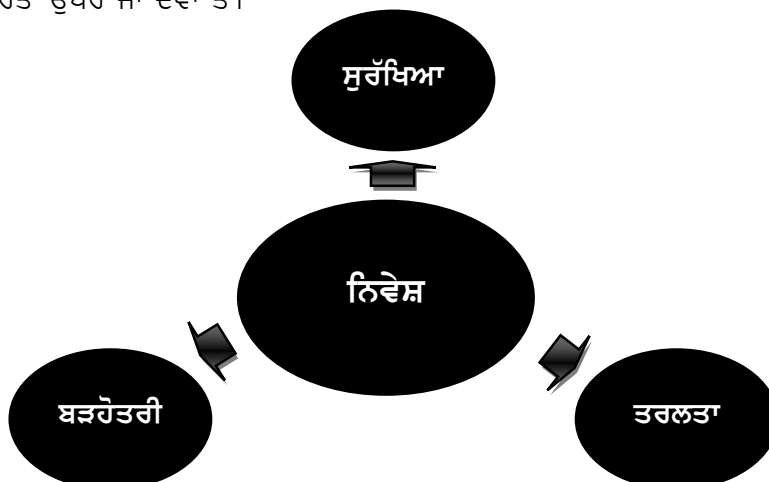

ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਤੰਭ !

ਅੰਕੁਸ਼ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਘਰ ਜਾਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ 10 ਰੁਪਏ ਫਾਲਤੂ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਵੇਸ਼ ਉਪਰ ਆਮਦਨ (ਰਿਟਰਨ ਆਨ ਇਨਵੇਸਟਮੈਂਟ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਿਆਜ ਹੈ। ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ (Safety): ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਏ ਉਧਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਰਕਮ ਮੋੜ ਦੇਵੇਗਾ, ਮਤਲਬ ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂੰਜੀ (100 ਰੁਪਏ) ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ?

ਤਰਲਤਾ (Liquidity): ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੈਸਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ।

ਬੜੋਤਰੀ (Growth): ਨਿਵੇਸ਼ ਤੇ ਲਾਏ ਧਨ ਵਿਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਇਹ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਉਪਰ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਤੇ।

ਕਾਰਜ IX

ਅਸਲੀ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਗੋਲਕ ਵਿਚ ਫਰਕ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਖਾਸ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੋਂ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

	ਗੋਲਕ	ਅਸਲੀ ਬੈਂਕ
ਸ਼ਰੱਖਿਆ		
ਥਰਲਤਾ		
ਬੜਹੋਤਰੀ		

ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ, ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋ :

1. _____
2. _____
3. _____

ਬੈਂਕਿੰਗ

ਵੈਸੇ, ਬੈਂਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਬੈਂਕ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਵਾਧੂ ਪੈਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਕੁਝ ਆਮਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਆਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮੁਲ (ਬਿਆਜ) ਤੇ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬੈਂਕ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਬਿਆਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਿਆਜ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਹੀ 'ਨੈਟ ਇੰਟਰਸਟ ਮਾਰਜਨ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਆਰਥਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਬੈਂਕ ਅਹਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ :

ਬਚਤ ਖਾਤਾ : ਇਹ ਵਾਧੂ ਪੈਸਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੰਮ ਦਾ ਖਾਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਰਕਮ ਕਢੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਕਮ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੇ ਬੈਂਕ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਿਆਜ ਦੀ ਰਕਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਚਾਲੂ ਖਾਤਾ : ਇਹ ਖਾਤਾ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਤੇ ਬੈਂਕ ਕੋਈ ਬਿਆਜ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਟਰਮ ਡਿਪੋਜਿਟ ਜਾਂ ਫਿਕਸਟ ਡਿਪੋਜਿਟ ਖਾਤਾ : ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਉਹੀ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਵਾਲੀ। ਬਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਬਚਤ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਜ X

1. ਏ.ਟੀ.ਐੱਮ. ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
2. ਚੈੱਕ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
3. ਡਿਮਾਂਡ ਡਰਾਫਟ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
4. ਈ. ਬੈਂਕਿੰਗ ?

ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ

1. ਪੈਸੇ ਦੀ ਟਾਈਮ ਵੈਲੀਊ

ਸੰਨੀ :

- 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ 100 ਰੁਪਏ ਜਮਾ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਉਹ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਜਮਾ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ

ਬੌਬੀ :

- 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ 2400 ਜਮਾ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- 35 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਉਹ ਇਹ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਜਮਾ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦਾ।

ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ : ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਜਮਾ ਰਾਸ਼ੀ ਤੇ ਬਿਆਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 35 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਕੌਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਨ ਰਾਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ?

ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ?

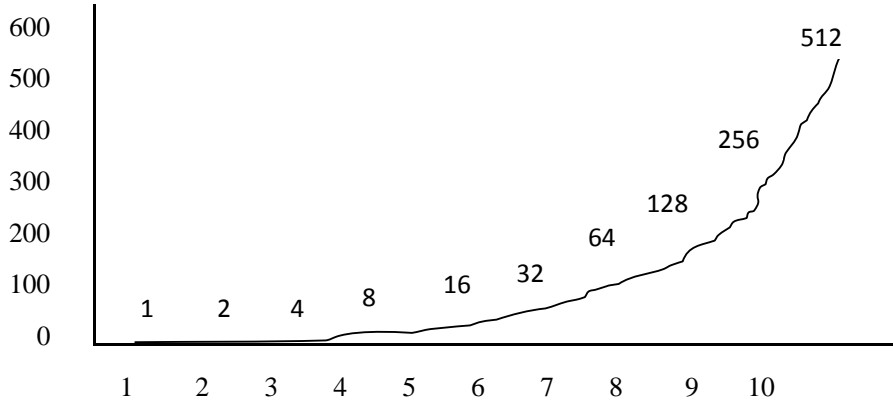
2. ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਅਜੂਬਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਕ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਮਝਦਾਰੀ, ਅਕਲਮੰਦੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਦੀ ਚਾਹਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਆਦਮੀ ਲਕੜੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤੇ ਤੇ ਬਣੀ ਖੇਡ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਵਿਸ਼ਕਾਰ ਉਸਨੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਲੈਕੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਤਰੰਜ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਉਹ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਨਾਮ ਆਪ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਆਦਮੀ ਨੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਬਣੇ ਪਹਿਲੇ ਡੱਬੇ ਲਈ। ਅਸ਼ਰਫੀ (ਸੋਨੇ ਦਾ ਸਿੱਕਾ), ਦੂਸਰੇ ਡੱਬੇ ਲਈ 2 ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ, ਤੀਸਰੇ ਲਈ 4, ਚੌਥੇ ਲਈ 8 ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਸਾਰੇ 64 ਡੱਬਿਆਂ ਲਈ।

ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਇਨਾਮ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ 64 ਵੇਂ ਡੱਬੇ ਤੱਕ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ 18,446,744,073,709,551,615 ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜਬਾਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਹ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਚੁਕਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।

ਪਾਵਰ ਆਫ ਕੰਪਾਉਂਡਿੰਗ!!!

ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ _____
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ?

3. ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਠੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ! ਕਿੰਨੀ ਦਰ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਥੱਲੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਟੇਬਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾਏਗਾ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਿਆਜ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਈ 500 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੱਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਲ	5%	10%	15%	20%
1	525	550	575	600
5	638	805	1006	1244
10	814	1297	2023	3096
15	1039	2089	4069	7704
20	1693	5417	16459	47698

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਟੇਬਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ ਹੋ?

4. ਕਦੇ ਵੀ ਹਾਰ ਨਾ ਮੰਨੋ!

ਹਰਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਰਸ਼ਾ, ਜੋ ਕਿ ਜੁੜਵਾ ਭੈਣਾਂ ਹਨ, 25 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਰਣੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ 3000 ਜਮਾਂ ਕਰਨ ਗੀਆਂ। 30 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਹਰਸ਼ਾ ਨੇ ਜਮਾ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਵਰਸ਼ਾ ਨੇ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਸ਼ੀ ਜਮਾ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਹਰਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਗਿਆ ਕਿ ਛੱਡੋ

ਹੋਏ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 35 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ 20000 ਰੁਪਏ ਜਮਾਂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ 42 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ 25000 ਜਮਾਂ ਕੀਤੇ। ਜਦ ਉਹ ਦੋਵੇਂ 45 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ 63000 ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜੇ ਬੜੋਹਤਰੀ ਦਰ 15% ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਹਰਸ਼ਾ ਕੋਲ 4 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਿਰਫੇ ਜਦ ਕਿ ਵਰਸ਼ਾ ਕੋਲ 3.80 ਲੱਖ ਰੁਪਏ

ਵਰਸ਼ਾ ਹਾਰ ਕਿਉਂ ਗਈ?

---

5. 72 ਨੰਬਰ ਦਾ ਜਾਦੂ!

72 ਨਾਲ ਜਾਦੂ

ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਰਾਸ਼ੀ ਤੇ 8% ਦਾ ਬਿਆਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਪਾਟਿਲ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਦੁਗਣਾ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸ਼੍ਰੀ ਪਾਟਿਲ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਤੁਸੀਂ 72 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਜ ਦਰ ਨਾਲ ਭਾਗ ਕਰ ਦਿਉ, ਮਤਲਬ $72/8=9$ ਸਾਲ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਜਾਨਣ ਵਿਚ ਵੀ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਪੈਸਾ ਦੁਗਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਦਰ ਤੇ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ।

72 ਦਾ ਨਿਯਮ :

ਬਿਆਜ ਦਰ	ਪੈਸਾ ਦੁਗਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਲਗਣਗੇ	ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਪੈਸਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ	ਪੈਸਾ ਦੁਗਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰ ਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
10		6	
8		9	
12		10	

---

6. ਸਕੇਟਿੰਗ ਕਰਨਾ !!!

ਲੀਨਾ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ 2 ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਕੇਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਇਨਲਾਈਨ ਸਕੇਟਸ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਇਨਲਾਈਨ ਸਕੇਟਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾ ਜਿੱਤ ਲਏ ਤਾਂ 3 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਸਪੋਰਟਸ ਕੋਟੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਧੀਆਂ ਕਾਲੇਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਧੁਨ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਨਲਾਈਨ ਸਕੇਟਸ ਖਰੀਦਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਲੀਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਕੇਟਸ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਈ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਕੇਟਸ ਉਸ ਨੂੰ 40000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੈਣਗੇ।

ਟੁੱਟੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਹ ਇਨਲਾਈਨ ਸਕੇਟਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਕੇਟਿੰਗ ਦੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਗਈ। ਉਸ ਦਾ ਟੀਚਰ ਵੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸਕੇਟਰ ਹੈ। ਉਹ ਲੀਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ।

ਟੀਚਰ : “ਇਸ ਵਿਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕੀ ਹੈ?”

ਲੀਨਾ : “ਸਰ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਹੇ ਹੋ ਨਾ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?”

ਟੀਚਰ : “ਲੀਨਾ, ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਧੀਆ ਖੇਡਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਗਏ ਹੈ ਕਿ 4-5 ਸਾਲ ਤੂੰ ਆਮ ਸਕੇਟਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਲਾਈਨ ਸਕੇਟਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਾਂਗੇ।”

ਲੀਨਾ : “ਸਰ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹਾਂਗੀ ਕਿ ਅਗਲੇ 5 ਸਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਾਂ। ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਇੰਨ੍ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ 7-8 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਵਾਂਗੀ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ, ਆਖ਼ਰ ਮੈਂ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂਗੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 400 ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਚਤ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਕਮ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸਕੇਟਸ ਨਹੀਂ ਦਵਾ ਸਕਦੀ।” ਟੀਚਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਚਮਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਲੀਨਾ, ਇਹ ਨਾ ਸੋਚ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ 10 ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਲੈ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਕੇਟਸ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਨਿਰਣਾ ਲਿਆ ਸੀ।”

ਲੀਨਾ ਕੁਝ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੱਚੀ ਸਰ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸੀ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਾ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ!”

ਟੀਚਰ : “ਉਹ ਸਕੇਟਸ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਉਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਖਰੀਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੂਰੇ 21 ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ।”

ਲੀਨਾ : “ਇਹ ਅਸਧਾਰਨ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ?”

ਟੀਚਰ : ਬਸ ਲਗਾਤਾਰ ਬਚਤ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਬਸ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਰਕਮ ਬਚਾਉਂਦਾ ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜੱਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਹ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਲਾ ਵਿਚ 150 ਰੁਪਏ ਹ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਬਚਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਬਚਤ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਕਮਾਉਣਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਲੀਨਾ : ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਕੇਟਸ ਖਰੀਦ ਪਾਵਾਂਗੀ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ... ਆਪਣੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।

ਟੀਚਰ : ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਖਰੀਦ ਸਕਦੀ ਹੈ! ਜਾ ਇਕ ਪੈਨ ਤੇ ਪੇਪਰ ਲੈ ਕੇ ਆ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ!!!

ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਰਕਮ	ਕਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ	ਮੂਲ ਰਾਸ਼ੀ	ਬਿਆਜ ਦਰ	ਕੁਲ ਰਕਮ
200 ਰੁਪਏ	8 ਸਾਲ	19,200	10%	
300 ਰੁਪਏ	6 ਸਾਲ	21,600	9%	
400 ਰੁਪਏ	5 ਸਾਲ	24,000	8%	
ਕੁਲ ਜੋੜ				

7. ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਇਕ ਦੀਮਕ : ਸਾਵਧਾਨ !

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਬੈਂਗ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਕਿਸ ਕੀਮਤ ਤੇ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ? ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰੀ ਵੀ ਉਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਉਹ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ? ਬੁਹਾਡਾ ਜਵਾਬ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵੱਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੀਮਤ ਦੇ ਵੱਧਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚਲੋਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੱਛਲੇ ਸਾਲ ਸਕੂਲ ਬੈਂਗ ਦੀ ਕੀਮਤ 200 ਰੁਪਏ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਸਾਲ ਵੱਧ ਕੇ 210 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿ ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਰ 5% ਹੈ ($=10/200*100=5\%$)। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਿੱਛਲੇ ਸਾਲ 200 ਰੁਪਏ ਬਚਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਬੈਂਗ ਖਰੀਦਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 10 ਰੁਪਏ ਘੱਟ ਪੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬਚਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਅਤੇ ਦਰ ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰੋ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਦਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 100 ਰੁਪਏ 10% ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦਰ 5% ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 5% ਹੀ ਕਮਾਏ ($10\%-5\%=5\%$)। ਇਹ 5% ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਲ ਆਮਦਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ 10% ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨੋਮੀਨਲ ਰੇਟ ਆਫ ਰੀਟਰਨ (Nominal rate of return) ਕਹਾਂਗੇ।

ਕਾਰਜ XI :

ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਸਹੀ ਕੁੰਜੀ :-

- ✓ ਆਪਣੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣੋ।
- ✓ ਫਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ
- ✓ ਆਪਣੀ ਕੈਸ਼ ਫਲੋ ਸਟੇਟਮੈਂਟ (Cash Flow statement) ਬਣਾਉ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕਰੋ।
- ✓ ਆਪਣੀ ਬਚਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ✓ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਲਾਭ ਬਾਰੇ ਜਾਣੋ।

ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਹੀ ਦੀ ਚੋਣ :

ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਚੋਣ ਨਿੱਜੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਲਈ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਲਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰੇ। ਸਹੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ : ਤਰਲਤਾ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਮਦਨ।

ਤਰਲਤਾ (Liquidity)

ਤਰਲਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਖਰਚਿਆ ਲਈ ਨਕਦੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਤਰਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਤੌਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਉਪਰ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਖਾਸ ਲੋੜ ਲਈ ਵੀ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਰੱਖਿਆ (Safety)

ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਖਰਾਬ ਸਥਿਤੀ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਹੀ ਡੁਬ ਜਾਏ। ਕੁਝ ਘੱਟ ਦੀ ਜੇ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਆਮਦਨ ਜਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਬੜੇਤਰੀ ਦਰ ਘੱਟ ਜਾਏ। ਮੁਦਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵੀ ਇਕ ਸੰਕਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਦੀ ਖਰੀਦਣ ਸ਼ਮਤਾ (Purchasing Power) ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਮਦਨ (Return)

ਨਿਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਜਿਹੜੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਭਾਵੇਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਖਿਮ ਵਾਲੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਮਦਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਨਿਵੇਸ਼ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਵਧੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ:

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸੰਪਤੀ ਵਿਤਰਣ ਨੀਤੀ (Asset allocation strategy)

ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਹਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਈਕਵੀਟੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਜੋਖਮ ਵਾਲਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲਾਈ ਗਈ ਪੂਰੀ ਪੂੰਜੀ ਵੀ ਡੁੱਬ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਬਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋਖਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਬਿਆਜ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣ ਲਗੀ।

ਇਹੀ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸੰਪਤੀ ਵਿਤਰਣ (Asset allocation) ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਸੰਪਤੀ ਵਿਤਰਣ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਜੋਖਿਮ ਨੂੰ ਪਚਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਮਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਸੰਪਤੀ ਵਿਤਰਣ ਵਪਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਆਧਾਰ ਸਤੰਭ ਹਨ:

ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਮਤਾ/ ਉਮਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ

ਜੋਖਿਮ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਮਤਾ

ਤੁਹਾਡੇ ਨਿੱਜੀ ਹਾਲਾਤ

ਤੁਹਾਡੇ ਆਰਥਕ ਲਕਸ਼ (Financial goals) ਤੁਹਾਡੀ ਉਮਰ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਾਇਦਿਆਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸੰਪਤੀ ਵਿਤਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਇਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਡਲ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਜਿਸ ਕਥਨੀ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿ, “ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਵੱਧਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸੰਕੀਰਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਥਨ ਅੰਗੂਠਾ ਛਾਪ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸਲਈ ਇਹ ਸਿਰਫ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਪਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆਏ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਉਸ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਰਹੇਗਾ।

ਬਚਤ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤੂਆਂ/ਚੀਜ਼ਾਂ

ਬੈਂਕਸ

ਬੈਂਕ ਡਿਪੋਜਿਟ ਇਕ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 100,000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੇ ਬੈਂਕ ਡਿਪੋਜਿਟ ਦੀ ਡਿਪੋਜਿਟ ਇਨਸ਼ੋਰੈਂਸ ਐਂਡ ਕਰੈਡਿਟ ਗਰੈਂਟੀ ਸਕੀਮ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇੰਨਸ਼ੋਰੈਂਸ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ

ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬੈਂਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਡਿਪੋਜਿਟ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਡਿਪੋਜਿਟਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਉਸ ਉਪਰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਵਿਚਲੀ ਤਰਲਤਾ ਅਤੇ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪੋਜਿਟ ਦਾ 75-90% ਲੋਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪੋਜਿਟ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸੇਵਿੰਗ ਬੈਂਕ ਅਕਾਊਂਟ

- ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼।
- ਇੰਟਰਸਟ ਘੱਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਲ (Liquid) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਵਿਚ ਬਚਤ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ/ਪਾਉਣ ਕਰਨ/ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਧੀਆ ਹੈ।

ਬੈਂਕ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪੋਜਿਟ (ਬੈਂਕ ਐਫ.ਡੀ.)

- ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਵਧੀ ਲਈ (30 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਅਤੇ ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਬਿਆਜ ਦਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- 6-12 ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਐਫ.ਡੀ. ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 6 ਮਹੀਨਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅਵਧੀ ਦੀ ਐਫ.ਡੀ. ਤੇ ਬੈਂਕ ਦਾ ਬਿਆਜ ਦਰ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸਮਾਂ ਇਸਲਈ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਸਾ ਕੱਢਵਾਉਣ ਤੇ ਹਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਰੀਕਰਿੰਗ ਡਿਪੋਜਿਟ ਅਕਾਊਂਟ (Recurring deposit account)

- ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਬਚਤ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਆਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਕਮ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਪੈਸ਼ਲ ਬੈਂਕ ਟਰਮ ਡਿਪੋਜਿਟ ਸਕੀਮ (Special Bank term deposit Scheme)

- ਇਹ ਬੈਂਕ ਵਲੋਂ ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸਕੀਮ ਹੈ।
- ਇਹ ਇਨਕੌਮ ਟੈਕਸ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 80 ਸੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਚੀਗਤ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪਰਪਕਤਾ ਸਮਾਂ (ਮੈਚਿਊਰਿਟੀ ਟਾਈਮ) 5 ਸਾਲ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੀਮਾਂ

ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ (ਟੈਕਸ ਸੇਵਿੰਗ ਸਕੀਮ)

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਈ ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ:

- ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੇਵਿੰਗ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ (ਐਨ.ਐਸ.ਸੀ)
- ਪਬਲਿਕ ਪਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ (ਪੀ.ਪੀ.ਐਫ)
- ਪੋਸਟ ਆਫਿਸ ਸਕੀਮ (ਪੀ.ਓ.ਐਸ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਈਕਵਿਟੀ ਲਿੰਕਡ ਸੇਵਿੰਗ ਸਕੀਮ (ਈ.ਐਲ.ਐਸ.ਐਸ) ਅਤੇ ਫਾਈਨੈਂਸ਼ਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ/ਬੈਂਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਇਨਫਰਾਸਟ੍ਰਕਚਰ ਬਾਂਡ ਵੀ ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਉਪਰ ਇਨਕੰਮ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਵੇਸ਼ ਵੀ ਟੈਕਸ ਕੱਟਣ ਯੋਗ ਆਮਦਨ ਵਿਚੋਂ ਪੂਰਵਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸੀਮਾਂ ਤੱਕ ਘੱਟਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੇਵਿੰਗ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ (ਐਨ.ਐਸ.ਸੀ)

- ਟੈਕਸ ਬਚਤ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 100 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਵਧਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਪਰਪੱਕ/ਪੂਰਾ (ਮੈਚਿਊਰ) ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ 6 ਸਾਲ ਹੈ।
- ਬਦਲੀ (ਟਰਾਂਸਫਰ) ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਰ ਕਰਜਾ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਪਬਲਿਕ ਪਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ (ਪੀ.ਪੀ.ਐਫ)

- ਬਿਆਜ ਦਰ 8% ਸਾਲ
- ਨਿਵੇਸ਼ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 500 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 70,000 ਰੁਪਏ
- ਪਰਪੱਕ/ ਪੂਰਾ (ਮੈਚਿਊਰ) ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ 15 ਸਾਲ
- ਅਕਾਊਂਟ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਫਾਈਨੈਨਸ਼ਲ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਰਜਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਜਮਾਂ ਕਰਾਏ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦਾ 25%। ਕਰਜੇ ਦੀ ਰਕਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ 36 ਇਨਸਟੋਲਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚ ਮੋੜ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਸਤਵੇਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਪੈਸਾ ਕੱਢਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ 50% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ)

ਪੋਸਟ ਆਫਿਸ ਸਕੀਮ (ਪੀ.ਓ.ਐਸ)

- ਇਹ ਇਨਕੰਮ ਟੈਕਸ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਧੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।
- ਇਹ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਪੋਸਟ ਆਫਿਸ ਸਕੀਮਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਧੀ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-
  - o ਮਾਸਿਕ ਡਿਪੋਜਿਟ
  - o ਬਚਤ ਡਿਪੋਜਿਟ
  - o ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਡਿਪੋਜਿਟ
  - o ਰੈਕਰਿੰਗ ਡਿਪੋਜਿਟ

ਈਕਵੀਟੀ ਲਿੰਕਡ ਸੇਵਿੰਗ ਸਕੀਮਾਂ (ਈ.ਐਲ.ਐਸ.ਐਸ)

- ਈਕਵੀਟੀ ਫੰਡ ਦਾ ਹੀ ਬਹੁਵਿਕਸਿਤ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 80 ਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਟੈਕਸ ਵਿਚ ਲਾਭ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਸਮਝੋ ਕਿ ਤਾਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਉਪਰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਡਿਵਿਡੈਂਟ ਵੀ ਟੈਕਸ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਉਪਰ ਲੋਂਗ ਟਰਮ ਕੈਪੀਟਲ ਗੇਨ ਦਾ ਲਾਭ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਕੈਪੀਟਲ ਗੇਨ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ।
- ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 500 ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗੁਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਕਾਇਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਨਫਰਾਸਟ੍ਰਕਚਰ ਬਾਂਡਸ

- ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਸਮਝੋ ਕਿ ਤਾਲੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

- 20,000 ਰੁਪਏ ਉਪਰ ਸੈਕਸ਼ਨ 88 ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਟੈਕਸ ਵਿਚ ਛੁਟ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਧੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਡਕਸ਼ਨ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਿਚ ਛੁਟ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ (ਕੇ.ਵੀ.ਪੀ)

- ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪੈਸਾ 8 ਸਾਲ ਅਤੇ 7 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਗਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 100 ਰੁਪਏ ਤੇ ਉਪਰੀ ਸੀਮਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ।
- ਇਹ ਸਕੀਮ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਨਿਵੇਸ਼ ਤੇ ਤਤਕਾਲ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਛੁਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।

*ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਢੁਕਵੇਂ ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਿਯਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵੀ ਨਵਾਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ।

ਬਾਂਡਸ

ਬਾਂਡ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰਜਾ/ਉਧਾਰ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਬਾਂਡਸ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਫਾਈਨੇਨਸ਼ੀਅਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਆਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿੱਥੀ ਤੇ ਮੂਲ ਰਕਮ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬਾਂਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਬਚਤ ਲਈ ਬਾਂਡ

ਇਹ ਬਾਂਡ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰਕਮ ਤੱਕ ਦੀ ਟੈਕਸ ਵਿਚ ਛੁਟ ਦੁਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ:-

- ਇਨਕੰਮ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 88 ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਨਫਰਾਸਟ੍ਰਕਚਰ ਬਾਂਡਸ।
- ਨਾਬਾਰਡ/ ਐਨ.ਐਚ.ਏ.ਆਈ/ ਆਰ.ਈ.ਸੀ ਬਾਂਡਸ ਜੋ ਇਨਕੰਮ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 54ਈਸੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਆਰ.ਬੀ.ਆਈ ਟੈਕਸ ਰਿਲੀਫ ਬਾਂਡਸ

ਰੈਗੂਲਰ ਇਨਕੰਮ ਬਾਂਡਸ

ਰੈਗੂਲਰ ਇਨਕੰਮ ਬਾਂਡਸ ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਵਕਫੇ ਤੇ ਸਥਾਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜਰੀਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ:-

- ਡਬਲ ਯੂਓਰ ਮਨੀ ਬਾਂਡ
- ਸਟੈਪ-ਅਪ ਇਨਟਰਸਟ ਬਾਂਡ
- ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਬਾਂਡ
- ਇਨਕੈਸ਼ ਬਾਂਡ
- ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਾਂਡਸ
- ਮਨੀ ਮਲਟੀਪਲਾਇਰ ਬਾਂਡਸ
- ਡੀਪ ਡਿਸਕਾਉਂਟ ਬਾਂਡਸ

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਸੀ.ਆਰ.ਆਈ.ਐਸ.ਆਈ.ਐਲ, ਆਈ.ਸੀ.ਆਰ.ਏ, ਸੀ.ਏ.ਆਰ.ਈ, ਫਿਚ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਮਾਹਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੈਡਿਟ ਰੇਟਿੰਗ ਅਜੰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਬਾਂਡ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਉਸ ਦੀ ਕਰੈਡਿਟ (ਸੁਰੱਖਿਆ) ਰੇਟਿੰਗ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
- ਲਗਾਤਾਰ ਆਮਦਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੱਧੀਆ ਹੈ। ਬਾਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਉਪਰ ਬਿਆਜ ਮਹੀਨੇ, ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਉਪਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਬਾਂਡ ਪਰਾਈਮਰੀ ਜਾਂ ਸੈਕਿਡਰੀ ਦੋਹਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ (ਮਾਰਕਿਟਾਂ) ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕੀਮਤ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ, ਚੱਲ ਰਹੀ ਬਿਆਜ ਦਰ, ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸਾਕ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਂਡਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੀਮਾਂ 5000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 10000 ਰੁਪਏ ਹੈ।
- ਇਸ ਦੀ ਸੀਮਾਂ 5 ਤੋਂ 7 ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ।
- ਡੀਮੈਟ ਫਾਰਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰਿਣ-ਪੱਤਰ (ਡੀਬੈਨਚਰ)

ਰਿਣ-ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:-

- ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਬਿਆਜ ਤੇ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਾਂਡਸ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪ ਵੀ ਨਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ) ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਹੋ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਜੇ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਹੋਣ ਤਾਂ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ ਵਲੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੈਡਿਟ ਰੇਟਿੰਗ ਅਜੰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।
- ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ 3 ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰਿਣ-ਪੱਤਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਰਿਣ-ਪੱਤਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

- ਨਾਨ ਕਨਵਰਟੇਬਲ ਰਿਣ-ਪੱਤਰ (ਐਨ.ਸੀ.ਡੀ) - ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰੀਡੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪਾਰਸ਼ਲੀ ਕਨਵਰਟੇਬਲ ਰਿਣ-ਪੱਤਰ (ਪੀ.ਸੀ.ਡੀ) - ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰੀਡੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਕੇ ਜਾਂ ਬਿਨਾ ਦਿੱਤੇ ਹੀ ਈਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਨਵਰਟੇਬਲ ਰਿਣ-ਪੱਤਰ (ਐਫ.ਸੀ.ਡੀ) - ਪੂਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਈਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਐਫ.ਡੀ

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:-

- ਇਹ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਦੀ ਐਫ.ਡੀ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਕੰਪਨੀ ਦੁਆਰਾ ਛੋਟੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਨਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਐਫ.ਡੀਆਂ ਪਰਪੱਕਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।
- ਬੈਂਕ ਵਰਗੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋਖਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਵਿਚ ਜੋਖਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਲੈਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀ (ਸਟਾਕ), ਬਾਂਡ, ਛੋਟੀ ਅਵਧੀ ਦੀ ਮਨੀ-ਮਾਰਕਿਟ ਇਨਸਟਰੂਮੈਂਟ, ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਜਾਂ ਸੰਪਤੀ (ਐਸੇਟ), ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਰਲਾਅ ਕੇ ਪੈਸਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੇ ਇਸ ਰਲਾਅ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪੋਰਟਫੋਲੀਊ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਯੂਨਿਟ ਪੂਰੇ ਫੰਡ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:-

- ਪਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ- ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਫੰਡ ਮੈਨੇਜਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਵਿਧਤਾ (ਡਾਇਵਰਸੀਫੀਕੇਸ਼ਨ) - ਨਿਵੇਸ਼ ਪਿੱਛੇ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਵਿਧਤਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅੰਡੇ ਇਕੋ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।” ਕਿਸੇ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਜਾਂ ਬਾਂਡ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋਖਮ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਕੀਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ (ਇਕਾਨਮੀ ਆਫ ਸਕੇਲ): ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਨੂੰ ਖਰੀਦਦਾ ਅਤੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਇਸਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸੌਦੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਕਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਤਰਲਤਾ: ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਿਅਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਸਾਦਗੀ/ਸੌਖ: ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਖਰੀਦਣਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਕਈ ਬੈਂਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ :-

ਹਰੇਕ ਫੰਡ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਫੰਡ ਦੇ ਸੰਪਤੀ (ਐਸੇਟ), ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਖੇਤਰ (ਦਾਇਰਾ) ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬੁਣਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ:-

- ਇਕਵੀਟੀ ਫੰਡਸ (ਸਟੋਕ)
- ਫਿਕਸਡ ਇਨਕਮ ਫੰਡਸ (ਬਾਂਡਸ)
- ਮਨੀ-ਮਾਰਕਿਟ ਫੰਡਸ

ਸਾਰੇ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਕਵੀਟੀ ਫੰਡ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੋਥ ਫੰਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇਕਵੀਟੀ ਫੰਡ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰੇ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੇਸ਼ਲਟੀ ਫੰਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿੱਥੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬੰਦ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਖੁਲ੍ਹੇ ਫੰਡ (ਐਪਨ-ਐਨਡਿਡ ਫੰਡ)

- ਖੁਲ੍ਹੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤਿੱਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਐਸਟੇਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਕੰਪਨੀ (ਏ.ਐੱਮ.ਸੀ.), ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੇ ਦਫਤਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਵੇਸਟਰ ਸਰਵਿਸ ਸੈਂਟਰਾਂ ਜਾਂ ਸਟਾਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ/ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਫੰਡ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੀ ਜਿਸ ਕੀਮਤ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਰਿਡਮਸ਼ਨ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਫੰਡ ਦੀ ਨੈਟ ਐਸਟੇਟ ਵੈਲੀਊ (ਐਨ.ਏ.ਸੀ.) ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੰਦ ਫੰਡ (ਕਲੋਜ਼-ਐਂਡ ਫੰਡਸ)

- ਬੰਦ ਫੰਡ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿੱਥੀ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ (units) ਨੂੰ ਰੀਡੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੀਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤਰਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਬਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਨੀ ਮਾਰਕਿਟ ਫੰਡਸ

- ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਆਮਦਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ (ਫਿਕਸਡ ਇਨਕਮ) ਇਕਾਈਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮਦਨ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਮੂਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਤੋਂ ਬਹਿਤਰ ਪਰ ਫਿਕਸਡ ਡਿਪੋਜਿਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਰਲਤਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ।

ਬਾਂਡ/ਇਨਕਮ ਫੰਡਸ

- ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਸਥਿਰਤਾ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ।
- ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਰਿਣਾਂ (Corporate debt) ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਭਾਵੇਂ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ (Cash Flow) ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਬੈਲਾਂਸਡ ਫੰਡਸ (Balanced funds)

- ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਰਲਾਅ ਦੇਣਾ।
- ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜੀ ਨੀਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸਥਾਈ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਇਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ।

ਇਕਵੀਟੀ ਫੰਡਸ

- ਸ਼ਿਅਰ ਅਤੇ ਸਟਾਕ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼
- ਇਹ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪੂੰਜੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ (ਕੈਪੀਟਲ ਗ੍ਰੋਥ) ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਕਵੀਟੀ ਫੰਡ ਹਨ।

ਵਿਦੇਸ਼/ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੰਡਸ

- ਇਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫੰਡ (ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਫੰਡ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਇਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਹਨ।

ਸੈਕਟਰ ਫੰਡਸ

- ਇਹ ਵਿੱਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਜਿਵੇਂ ਆਰਥਕ, ਪ੍ਰੋਸਿਊਗਿਕ, ਸਵਾਸਤ ਆਦਿ ਵੱਲੋਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿੱਥਦਾ ਹੈ।

ਇਨਡੈਕਸ ਫੰਡਸ

- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਾਰਕਿਟ ਇਨਡੈਕਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੈਨਸੈਕਸ ਜਾਂ ਨਿਫਟੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਇਨਡੈਕਸ ਫੰਡ ਬਾਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ (ਮਾਰਕਿਟ ਰਿਟਰਨ) ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਫੀਸ ਦਾ ਲਾਭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕਵੀਟੀ ਸ਼ਿਅਰਸ

ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਪਬਲਿਕ ਮਾਰਕਿਟ) ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਮਤ ਉਪਰ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਉਹ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਹਨ।

ਸ਼ਿਅਰ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਿਆ ਅਤੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੈਕੰਡਰੀ ਮਾਰਕਿਟ (ਬਾਜ਼ਾਰ) ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਖਰੀਦੋ-ਫਿਰੋਕਤ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਮੁਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜਾਂ ਹਨ ਉਹ ਹਨ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਮੁੰਬਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੀ.ਐਸ.ਈ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਨ.ਐਸ.ਈ. ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦਾ ਮੁਲ ਮੰਤਵ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜੋਖਿਮ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਨਿਵੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ :

- ਪਰਾਈਮਰੀ ਮਾਰਕਿਟ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ)
- ਸੈਕੰਡਰੀ ਮਾਰਕਿਟ ਤੋਂ (ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਸੂਚੀ ਬੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ)

ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ, ਸ਼ਿਅਰ ਅਤੇ ਸਹੀ ਕੀਮਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੋਧ, ਥੋੜੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਤੇ ਇਹ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇ।

ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ

ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਇਕ ਛਲਪੂਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਜੋਖਮ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਅਸਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਏ ਬਿਨਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਾਏ ਗਏ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਮਦਨ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧਦੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਕੀਮ ਚਲਦੀ ਰਹੇ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਕੀਮ ਚਲਦੀ ਰਹੇ।

ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਢੇਰ ਹੋਣਾ ਤੈਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਆਮਦਨ (ਜੋ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਢੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਉੱਤੇ ਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਾਏ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਜੁੜਨ ਕਾਰਨ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੜਿਆ ਜਾਵੇ?

ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਨਵੇਂ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਆਮਦਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਹੋਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਲਲਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਆਮਦਨ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਸਾਧਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹੀ ਵੱਧੀਆ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪੌਨਜ਼ੀ ਸਕੀਮ ਦੀ ਗੁੰਝਲ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ

- ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਹੋਰ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਜੁੜਦੇ ਜਾਣਗੇ ਇਸ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾਏਗੀ।
- ਬੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਲੈਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੱਜ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਇਹ ਸਕੀਮ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਰ ਥੱਲੇ ਦਬ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਵੇਸ਼ ਘੱਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਪੈਸਾ ਚੁਕਾਉਣ ਵਿਚ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏਗੀ।
  - ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰੀ ਤਾਕਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕਾਨਮੀ ਵਿਚ ਆਈ ਅਚਾਨਕ ਗਿਰਾਵਟ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ।

ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਸਿਸਟਮ

ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ “ਡੀਪੋਜਿਟਰੀਅਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸ਼ਿਅਰਸ” ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਤਰਕੀਬਨ ਹਰ ਸ਼ਿਅਰ “ਡੀਮੈਟ” ਕੀਸਮ ਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਖਰੀਦੇ ਗਏ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ੀ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਲ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਫੋਰਮ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ, ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਸਿਸਟਮ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ (ਜਿਵੇਂ, ਸ਼ਿਅਰਸ, ਰਿਣ-ਪੱਤਰ, ਬਾਂਡਸ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਆਦਿ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੋਧ ਉਪਰ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਫੋਰਮ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਪਾਰਟੀਸੀਪੈਂਟ ਦੇ ਵਾਇਦਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸੌਂਧੇ ਦੀ ਸੁਵੀਧਾ ਵੀ ਮੁਹਈਆ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਬੈਂਕ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀਆਂ ਹਨ: ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਿਕਿਉਰਟੀਸ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਲਿਮੀਟਿਡ (ਐਨ.ਐਸ.ਡੀ.ਐਲ) ਅਤੇ ਸੈਨਟਰਲ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਸਰਵਿਸਿਸ (ਭਾਰਤ) ਲਿਮੀਟਿਡ (ਸੀ.ਡੀ.ਐਸ.ਐਲ), ਜੋ ਕਿ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ ਦੇ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹਨ।

ਇਕ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਪਾਰੀਸੀਪੈਂਟ (ਡੀ.ਪੀ.) ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਦਾ ਏਜੈਂਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਾਇਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਪੋਜਿਟਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੁਹਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਫਾਈਨੈਨ ਸ਼ੀਅਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨਸ, ਸ਼ੈਡੀਊਲ, ਕਮਰਸ਼ਲ ਬੈਂਕਸ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੈਂਕਸ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਰਾਜਕੀ ਫਾਈਨੈਨਸ਼ੀਅਲ ਕੋਰਪੋਰੇਸ਼ਨਸ, ਕਸਟੋਡੀਅਨ, ਸਟਾਕ ਬਰੋਕਰ, ਕਲੀਅਰਿੰਗ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ/ਕਲੀਅਰਿੰਗ ਹਾਊਸਿਸ, ਐਨ.ਬੀ.ਐਫ.ਸੀਸ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜਾਰੀਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਿਅਰ ਟਰਾਂਸਫਰ ਏਜੈਂਟ ਜੋ ਕਿ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ ਦੁਆਰਾ ਦਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨੂੰ ਡੀ.ਪੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ

ਸੇਵਾਵਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੀ ਸ਼ਾਖਾ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦਕਿ ਡਿਪੋਸਿਟਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਡੀ.ਪੀ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੁਣ ਹਰ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾ ਫਿਰ ਜਨਤਾ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸ਼ਿਅਰਾ (ਪਬਲਿਕ ਈਸ਼ੂ) ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬੈਨੀਫੀਸ਼ੀਅਲ ਔਨਰ ਅਕਾਉਂਟ ਖੋਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਬੈਨੀਫੀਸ਼ੀਅਲ ਔਨਰ (ਬੀ.ਓ) ਅਕਾਉਂਟ ਖੋਲਣ ਦੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਛੋਟੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਧੇ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ (ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 500 ਸ਼ਿਅਰ, ਕੀਮਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿਨ੍ਹੀ ਵੀ ਹੋਵੇ) ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਖਿੜਕੀ/ਥਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ (ਛੋਟੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕ), ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਏ ਸ਼ਿਅਰ, ਜੋ ਕਿ ਡੀਮੈਟ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਨੂੰ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡੀਮੈਟ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਡੀਪੋਸਿਟਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

- ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਤ ਤਰੀਕਾ।
- ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਟੈਂਪ ਡੀਊਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ।
- ਭੌਤਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਜੋਖਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖਰਾਬ ਸੁਪਰਦਗੀ, ਜਾਲੀ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ, ਚੋਰੀ, ਚੋਰੀ ਆਦਿ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕੰਮ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਸੌਦੇ ਦੀ ਲਾਗਤ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਵੀ ਖਰੀਦਿਆ ਅਤੇ ਵੇਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਨੌਮੀਨੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਡੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਦਰਜ ਪਤੇ ਵਿਚ ਆਏ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਕੋਲ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਹਨ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟਰੋਨੀਕੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਦੱਸਣ ਦੀ ਮਹਿਨਤ ਬੱਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਡੀ.ਪੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੋਨਸ/ਦਰਾੜ/ਇਕ ਹੋਣਾ/ਵਿਲੀਨਤਾ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੁਝ ਵੀ ਡੀਮੈਟ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਆਪੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਈਕਵੀਟੀ ਅਤੇ ਰਿਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕਾਈਆਂ ਇਕੋ ਅਕਾਉਂਟ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਨੁਕਤੇ :

- ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਕੰਪਨੀਆਂ ਲਈ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ।
- ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਲੋਕਾਂ (ਪਬਲਿਕ ਮਾਰਕਿਟ/ਬਾਜ਼ਾਰ) ਨੂੰ ਸ਼ਿਅਰ ਵੇਚ ਕੇ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ।
- ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਕ ਖ਼ਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸਟਾਰ ਕੀਮਤਾਂ ਉਪਰ-ਥੱਲੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਬੈਂਕ ਡਿਪੋਜਿਟਾਂ ਅਤੇ ਬਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।
- ਈਕਵੀਟੀ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਉਪਰ ਥੋੜੇ-ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਮੰਨਣ-ਯੋਗ ਹਨ।
- ਕਦੇ-ਕਦਾਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਆਰਥਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਉਪਰ ਤਰਕ-ਸੰਗਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੀ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ।
- ਛੋਟੀ ਅਵਧੀ ਵਿਚ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਈ ਅਚਾਨਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸ਼ਿਅਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੀ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਰਵਈਏ ਬਾਰੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਫਲਸਫੇ

- ਹਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਮਾਪੋ।
- ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਥੋੜੇ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰੀਆ ਰਖੋ।
- ਨਿਵੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਨਿਰਣੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਲਉ।
- ਜੋ ਸਕੀਮ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ।
- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਪਰ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੋ।
- ਆਮਦਨ ਉਪਰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਟੈਕਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਖੋ।
- ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਫਵਾਵਾਂ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰੋ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼, ਜੋ ਅਪਰਕ੍ਰਿਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦਰਸਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਗਤਬਤ ਵਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਕੀਮ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਜਾਣਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਆਜ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਮੂਲ ਹੀ ਗਵਾ ਲਉ।
- ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰੋ, ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।

ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ :

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ) ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਬੰਬਈ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ)। ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸਟਾਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਕਿ ਖਰੀਦ-ਫਰੋਕਤ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਐਨ.ਐਸ.ਈ. ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮੁੰਬਈ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੋਰ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਐਨ.ਐਸ.ਈ ਅਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਅਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਸੌਦਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?

‘ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ’ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਘਾਤਤ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ, ਵੇਚਣ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਆਰਥਕ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਿਅਰ, ਬਾਂਡਸ, ਕੰਪਨੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਡਿਬੈਂਚਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਥਰਾਤਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਸਿਕਿਉਰਟੀਆਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਕੋਈ ਖੇਤਰੀ ਸਟਾਕ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ/ਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸ਼ੇਤਰ ਤੱਕ ਸੰਕੁਚਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਕਸਚੇਂਜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖਰੀਦਣ ਵੇਚਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

ਸੇਬੀ (ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ.) ਬਾਰੇ

ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ (ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਬਾਜ਼ਾਰ) ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਕੰਪਨੀਆਂ (ਗੌਣ ਬਾਜ਼ਾਰ) ਦੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿਕਿਉਰਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇੰਡੀਆ (ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ.) ਦਾ ਗਠਨ ਸੰਸਦ ਨੇ 1992 ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਕੋਪੀਟਲ ਮਾਰਕਿਟ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ 1988 ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਮੁਖ ਦਫ਼ਤਰ ਮੁੰਬਈ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਦਿੱਲੀ, ਕਲਕੱਤਾ, ਚੇਨਈ ਅਤੇ ਐਹੋਮਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹਨ।

ਜੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਇਕਠਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਥੋੜੇ-ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਛਪਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੁਆਰਾ ਖਰੀਦੇ ਜਾਣ ਤੇ (ਟੇਕ-ਓਵਰ) ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਹੋਲਡਰਾਂ ਦੀ ਰਕਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੇ ਖਰੀਦਣ-ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ਿਅਰ ਦਲਾਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂਹੀ ਕੰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਹੋਵੇ। ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਸ਼ਿਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਪ-ਦਲਾਲ, ਡਿਪੋਜ਼ਿਟਰੀਜ਼, ਡਿਪੋਜ਼ਿਟਰੀ ਪਾਰਟੀਸੀਪੈਂਟਸ, ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮੈਨੇਜਰਸ, ਮਰਚੈਂਟ ਬੈਂਕਰਸ, ਸ਼ਿਅਰ ਪਰਾਂਸਫਰ ਏਜੰਟ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡ ਜੋ ਅਲਗ ਅਲਗ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਉਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਿਊਚੂਅਲ ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਕੀਮ ਬਾਰੇ, ਪੈਸਾ ਕਿਥੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਫੀਸ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਬਾਰੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਬਹਿਤਰੀ ਲਈ ਥੋੜੇ-ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਲਾਸੇ ਵੀ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਐਸ.ਈ.ਬੀ.ਆਈ. ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਖੁਲਾਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ, ਵੇਖੋ www.sebi.gov.in